

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸν νοεῖν ἔστιν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Erich Frank, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.—Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.—Raφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν 'Ην. Πολ. τῆς Αμερικῆς.—K. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν 'Αθηνῶν.—August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.—Μιχ. Τσαμαδός.—Χ. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.—Franz Boehm θρηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.—Παν. Κανελλόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.—Κωνσταντίνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.—Ιωάνν. Θεοδωρακόπουλος Καθ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.—Θεμ. Τσάτσος θρηγ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

ΕΝ ΛΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΡΩΝ 41

1935

Ε.Υ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΝ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤ. ΤΣΑΤΣΟΥ

§ 1.* Ο τίτλος της παρούσης αριθμητικής διάσηξης πολλὰ περισσότεροι από τούς άλλους γρεγορίους γραμμάτους μᾶς δυναίρει νὰ χαρούμενοι. Έτσι δὲ πολλά πιέσαι διατηρεῖσθαι τόπου γραμμάτου, ταῦτα γίνεται διάτοπα προσγειωτικά ἐκ τῶν λόγων, μέτανεξ ἀπιχαρισμούνται κατωτέρω, προδιαγράφεται καὶ ἡ τρόπος ἔκπληξης ὅπουν τῷν συνβλημάτον, οἵταν μάντισκοις καὶ σύνθετοις δικαίοις καὶ κοινωνίαις ἐργάζεται. Καὶ τοῦτο διάτοπα προσγειωτικόν νὰ τείνοιν καρίτως, μὲν γιαντικού προστιθέσαις, ή παραμελήσαντες τῶν δικαίων ἔδημων θύμησιν ανέγνωταν εἰς τὸ πυρβληματικόν, καὶ τῶν δικαίων η ἔργων, οἷον εἰς τὴν ἑνακτικήν πρώτης ἄφεστος ἀπογεγόντες, ζητούσις μὲν ἔντετρος σχολιστικής, ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν μαρτυρίον τοῦ εἴρεται τούτου προβλημάτος.

Εἰς πᾶν ιδίως φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, καθίστας δῆμος εἰς θέματα τουτάτης ἀκαίρως, δὲν οὐκακίστανταν μάντον διαχέεται ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀναγκαιοτεκνής πρὸς διατύπωσιν αντῶν ἀρχιτεκτονικῆς. Τοῦτο διρεῖται εἰς τὸ δικαίον αὐτοῦ τῶν προβλημάτων τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου κείνην ἐξ τῆς πρωτοφυτικής προστομής προστομής, εἰς τὰς πρώτις μοχὺς τῆς πρωτεκτικῆς γενετικῆς πραλοσοφίας. Η ἀπίλυσις δὲ τούτων τῶν θεμελιωδῶν τούτων ζητημάτων, ήταν οὐδὲ ἔγκυον εἰς συγγραφήν πρωτίστως αριστερής φιλοσοφίας δὲν εἶναι Εὔρογνον τῆς παρούσας μελέτης. Ήτο προστιθέμενη διότι εἰς τὴν διογκιστικήν διατύπωσιν τῶν φιλοσοφικῶν μοχύν διηρέων μόνον ἀντιχριστικήν, ἐντοπίζοντες τὴν καθίστασιν τῆς τέτοιας μοχύς, οὐ, αὐτὸς τὴν μητέραν μοχύος, προστιθέμενην ή πολιόρκησην, προχέταστις δικαίου καὶ κοινωνίας,

·δταν θεωρεῖται αὕτη ἀπὸ ώρισμένην φιλοσοφικὴν σκοπιάν.¹⁾ Ἡ εἰδικὴ αὕτη ἔρευνα δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντος, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς θέσεως τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας συναγωγὴ τῶν πορισμάτων διὰ τὰ εἰδικώτερα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, πολλάκις μέχρι τοῦτο ἐπιχειρηθεῖσα, ώδη γησε ἐκάστοτε εἰς διάφορα πορίσματα, τοῦτο ὅπερ καταδεικνύει τὴν καὶ εἰς τὸ εἰδικώτερον τοῦτο θέμα ἀγνοπάροχουσαν προβληματικήν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξίαν καὶ προσέτι τὴν αντοτέλειαν αὐτοῦ.

I. Ἡ πρᾶξις.

§ 2. Ἡ ἔννοια τοῦ σκοποῦ, ἐπικενδυγος διὰ τὸν φιλόσοφον καὶ μπορτος εἰς τὸν νομικόν, μένει ἐν τούτοις δὲ ἀξιών καὶ τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιοτήμης τοῦ δικαίου. Πρᾶξις εἶναι θέσις σκοποῦ. Καὶ σκοπὸς εἶναι ἐκεῖνο διὰ τὸ δποῖον δλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα τῆς πράξεως ὑπάρχουν, εἶναι δὲ οὐσία τῆς πράξεως. Σκοπὸς δμως εἶναι καὶ ἐκεῖνο τὸ δποῖον δὲν εἶναι καὶ πρέπει νὰ γίνῃ. Κάτι τὸ δποῖον ἔγινε δὲν εἶναι πλέον σκοπός.. Ὁ σκοπὸς δὲν εἶναι ποτὲ «ὅν», εἶναι «δέον». Καὶ τὸ θρώτημα τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας εἰς τοῦτο συνισταται· τί εἶναι ἐκεῖνο τὸ δποῖον πρέπει νὰ γίνῃ, ποῖον τὸ δέον. Αὗτὸ τὸ δέον εἶναι καὶ δ σκοπὸς τῆς πράξεως. Καὶ σκοπὸς εἶναι δὲ κατεύθυνσις, τὸ νόημα, ἐκεῖνο τὸ δποῖον δὲ πρᾶξις σημαίνει. Ὁ σκοπὸς διθεν δὲν εἶναι κάτι αἰσθητόν, ἀλλὰ κάτι νοητόν. Αὗτὴ δὲ νοητὴ οὐσία τῆς πράξεως εἶναι ἀντικείμενον τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας.

§ 3. Ἡ πρᾶξις ὡς ὅν, ὡς γινόμενον δὲ ὡς ἥδη γεγονὸς δὲν ἐνδιαφέρει τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν, δηλαδὴ τὴν ἐπιστήμην τοῦ δέοντος, ἀλλὰ τὴν θεωρίαν τὴν συλλαμβάνουσαν τὰ γινόμενα δὲ τὰ γενόμενα, τὴν γινώσκουσαν τὴν γένεσιν τῶν δντων. Ἀλλὰ γένεσις εἶναι πεπληρωμένος χρόνος καὶ δ χρόνος πληροῦται δι' αἰσθητῶν. Ἡ πρᾶξις ὅχι ὡς δέον, ἀλλὰ ὡς ὅν, ἀνήκει εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ γινώσκεται κατὰ τὴν κατηγορίαν τῆς αἰτιότητος.

¹⁾ Τῷ γ φιλοσοφικῶν ἀρχῶν ἀφ' ὃν ἀφοριμάται δὲ παροῦσα πραγματεία λεπτομερεστέραι ἀγάπτυξις εἶρηται εἰς ἑτέραν μελέτην τοῦ συγγραφέως «Ἡ κοινωνικὴ φιλοσοφία τοῦ Kant», «Λόγεον Φιλ. καὶ Θεωρ. τῶν Ἐπιστημῶν», «Ἐτος Ε», σελ. 388. Ἐκεῖ θίγονται τὰ δύο βασικὰ προβλήματα, τὸ τοῦ ἡθικοῦ νόμου καὶ τῆς ἡθικῆς ἐλευθερίας.

"Αλλ" ίν δη πρᾶξις ήτο μόνον αίσθητὸν γεγονός ἐν χρόνῳ, τότε, ὡς ὑποχειμένη εἰς τὸν νόμον τῆς ἀναγκαιότητος, δηλαδὴ τῆς αἰτιότητος, θὰ ἀπετέλει ἀπλῆν φυσικὴν ἔνέργειαν. Καὶ τὸ ἐρώτημα τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας, τὸ δέον νὰ γίνῃ, ποῖος δέον νὰ ἦν ὁ σκοπός, θὰ διερεύτη ἔνωνται. "Εχετε που κατ" ἀνέγκην καίτι θὰ συμβῇ, δὲν δυνάμεθα νὰ συζητῶμεν περὶ τοῦ τὸ πρόπειρ νὰ γίνῃ. Καὶ οὕτω δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἄλλης νομοτελείας εἴτε ἡθικῆς εἴτε πολιτειακῆς, ἄλλα μόνον περὶ τῆς νομοτελείας τῆς φύσεως· ἔκτὸς θὰν ἡθική, δίκαιον καὶ αἱ ἄλλαι ποικίλαι κοινωνικαὶ τιμῆς θεωρηθοῦν εἶδος τῶν φυσικῶν νόμων, διότε τὸ θέον ἀκλείται καὶ ἀπομένει μόνη η τιμὴ τοῦ θεοῦ.

§ 4. "Αλλ" η σκέψης τοῦ δέοντος ἀποτελεῖ αἴτημα ἀνιπόφερον τοῦ νοῦ. Είναι καίτι ἀρχικότερον ἀπὸ τὴν σκέψην τῆς αἰτιότητος. Λιότι η αἰτιότης είναι μέθοδος τῆς γνῶσης, ἀλλὰ η γνῶση ἀπέρχεται ὡς ἔνδειξη χίριν ακοποῦ τυνοῦ, ἀπέρχεται διότι τὸ λόγον πρὸς καίτι, τὸ δποῖον πρέπει νὰ γίνῃ, τὸ δικοῖον είναι δέον, είναι ίδειν καὶ δὴ η ίδεια τῆς ἔνοτητος τῆς ἀποτελημονικῆς γνῶσης καὶ πέραν αὐτῆς, η ίδεια τῆς ἔνοτητος τοῦ συνειδότος.¹⁾ "Η σκέψη τοῦ δέοντος είναι η σκέψης τῆς ίδεας. Η ἀργητὸς τοῦ δέοντος ἀποτελεῖ ἀργητὸν τῆς ίδεας τῆς ἔνοτητος τοῦ συνειδότος, ἀργητὸν τοῦ λόγου τῆς ἀποτελημονικῆς γνώσης. Η ἀργητὸς δύναμις αὐτῆς τιμῆς τῆς σκέψης τοῦ λόγου θὰ ἀπετέλει ἀργητὸν τῆς λογικῆς ἀναγκαιότητος, ἀργητὸν τῆς σκέψης αὐτῆς καὶ αὐτῆς αὐτῆς. Τοιαύτη δύναμις ἀποτελεῖ ἀντίφατον ἐν adjecto.

§ 5. "Αλλ" θὰν ὑπάρχει λόγος τῆς ἀποτελημονικῆς γνῶσης, τῆς θεωρίας, ὑπάρχει καὶ λόγος τῆς πρᾶξεως· οὐ ποτέ. "Η πρᾶξις είναι θέσις σκοποῦ. Η τοιαύτη θέσις σκοποῦ είναι σκέψης κανονικήν ἐπὶ ἀντελῶς διαφέροντος ἐπιπέδου ἀπὸ τοῦ τῆς αἰτιότητος. "Οτι δέον γενέσθαι δὲν ὑπάρχει, μάτα νὰ εἰσοχεῖται ἐν χρόνῳ καὶ νὰ διέπειται ὑπὸ τῆς αἰτιότητος· δει δέον γενέσθαι είναι οὐ σκοπός καὶ οὐ σκοπὸς εἶναι οὐ λόγος τοῦ οὗτοι γίνεται καί κατα πέρι τοῦ ὑπαρκτοῦ. Τὸ δέον διεγ τοῦτο τὸ θέτει οὐ νοῦς, πέρι της φυσικῆς

1) Περὶ τῆς ίδεας ὡς ἀπολύτου σκοποῦ τοῦ θεωρητικοῦ συνειδότος καὶ τῆς πρωτικῆς θέσης αὐτῆς ἐν πάτερ, θεο τελεοτερον Κ. Τούτο τούτον Γνωσιολογία τοῦ Kant, ἢν "Λογ. Φιλ. καὶ Θεοφ. Επιστ. Μαζ. Β", τελ. 113.

νομοτελείας, ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀναγκαιότητα. Δὲν εἶναι ἐπομένως τὸ δέον γενέσθαι ἔξηρτημένον ἀπὸ προηγούμενόν τι. Δὲν ἔχει κανεὶς ἡ ἔννοια τοῦ προηγουμένου καὶ τοῦ ἐπομένου σήμασίαν τινα εἰς τὴν ἄχρονον αὐτὴν ἀλληλουχίαν. Δὲν εἶναι δεδομένον. Δὲν διδεται εἰς τὸ συνειδός, ἀλλὰ τίθεται ὑπὸ τοῦ συνειδότος.¹ Υπάρχει ὡς ἐκ τούτου διὰ τὸ πράττον ὑποκείμενον ἡ δυνατότης τῆς ἐκλογῆς. Θέσις σκοποῦ εἶναι ἀκριβῶς ἡ πρᾶξις τῆς ἐκλογῆς τοῦ σκοποῦ.

§ 6. II Δυνατότης τῆς ἐκλογῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ ἐφ' ἕτοι μὲν ἡ πράττουσα συνείδησις, εὑρισκομένη ἀνευ ἐτέρου τινος μόνον ἀνώπιον πολλότητος συγκεκριμένων σκοπῶν, ὡς τὸ περιεχόμενον ἀποτελεῖται ἀπὸ παραστάσεις αἰσθητῶν, ἀναγκάζεται νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ αὐτῶν.² Εὰν οὖτως εἴχον τὰ πράγματα ἡ ἐκλογὴ θὰ ἦτο ἀδύνατος καὶ ἀναλόγως τῆς αἰτιώδους δυνάμεως τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὰς ὡς σκοπούς ἐμφανιζομένων παραστάσεις, θὰ ἐκρίνετο δ ἀγὼν τοῦ πρακτικοῦ συνειδότος, ὅπερ οὖτο θὰ ἦτο αἰτιοχρατικῶς προσδιωρισμένον. Εν τούτοις ὑπάρχει εἰς τὴν πρακτικὴν συνείδησιν ἔρεισμα, ὅπερ καὶ μόνον καθιστᾷ δυνατὴν τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν εἰς τὴν συνείδησιν ἐμφανιζομένων συγκεκριμένων σκοπῶν.

Εἰς δοσα προηγουμένως ἔλεχθησαν δ σκοπὸς ἐκλαμβάνεται ὡς ὁ συγκεκριμένος σκοπός, δοτις ναὶ μὲν τώρα δὲν εἶναι, ἀλλὰ θὰ γίνῃ, διότι εἶναι πραγματοποιήσιμος, διότι εἶναι αἰσθητὸν γεγονός. Ἀλλὰ πᾶς τοιοῦτος συγκεκριμένος, ἔφικτος σκοπὸς δὲν δύναται νὰ εἴγαιται δ τελευταῖος σκοπὸς τῆς πράξεως, ἀλλως θὰ ἐσταματοῦσε ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου μόλις ἐπραγματοποιείτο. Θέλεται ἐπομένως διὰ κάτι ἀλλο, τὸ διποῖον δὲν ἔγινεν ἀκόμη, τὸ διποῖον δμως ἥδη γίνεται καὶ εἶναι δ σκοπός. Ο πρῶτος δονομασθεὶς σκοπὸς δὲν εἶναι παρὰ μόνον τὸ μέσον τοῦ δευτέρου ἀπωτέρου σκοποῦ. Αλλὰ καὶ δι' αὐτὸντὸν δεύτερον σκοπὸν λαχύουν τὰ αὐτὰ ὡς καὶ διὰ τὸν πρῶτον, ἐφ' δοσον εἶναι συγκεκριμένος αἰσθητὸς σκοπός. Εἶναι κατ' οὖσίαν μέσον ἀλλού σκοποῦ. Προάγματι σκοπὸς εἶναι μόνον δ σκοπὸς δ διποῖος θέλεται αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ δ διποῖος δὲν γίνεται κατ' ἀκολουθίαν μέσον ἀλλού σκοποῦ, δ τελικὸς σκοπὸς τῆς πράξεως. Αὐτὸς εἶναι ἔκεινος διὰ

τὸν δποῖον θέλονται ὅλα τὰ ἄλλα· ὅλα τὰ ἄλλα εἶναι ἀπλῶς μέσα
αὐτοῦ τοῦ σχολοῦ.

"Αλλὰ τοιοῦτος σκοπὸς αὐτὸς καὶ οὐτόν εἶναι κάτι απόλυτον, καίτι ἀνέφικτον εἰς τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα. Ἐν αὐτῇ τῷ πᾶν ὑπάρχει ἐν πρᾶξει πρὸς ἕτερον τι καὶ ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν σχετικότητα ἀποκλεῖει ή οὔνοται τοῦ ἀπολύτου τελικοῦ σκοποῦ. Καίτε τι εἰς τὸν κόσμον τῆς αἰτιοτητος ὑπάρχει ὑπὸ δύον τινα καὶ ἔξι φτάται απὸ αὐτὸν, ἐνῷ δὲ τελικὸς σκοπὸς εἶναι ἀκριβῶς δὲ ψυχικὸς δύος ἀρ" οὐδὲ ἔξι φτάνει δλα τὸν ἄλλα. Ή σκέψις αὐτῆς τῆς πραγματικότητος δὲν συμβιβάζεται πυνθάνει τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα. Καὶ ὡς ἐκ τούτου τελικὸς σκοπὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι παρὸν καὶ τονητόν, καὶ τοπάλυτον ἐν τῷ γνωτῷ κίνσμῳ.¹⁾ Ἀποτελεῖ τὸ σπουδηρὸν ὑποθετικὸν σημεῖον διὰ τὸ διαιτοῦν δλοι οἱ σκοποὶ εἶναι μέσαι, δηλαδὴ ὑπὸ τὸ διαιτοῦν ἔντυνται δλοι οἱ ἁνδιάμεσοι σκοποί^{*} σημεῖον διεργ ἀποτελεῖ τὴν ἐνότητα δλῶν τῶν σκοπῶν. Εἶναι σημεῖον ἀνέφικτον, διότι κατέται εἰς τὸ ἀπειρον, διότι η ἐνότης τῶν σκοπῶν εἶναι αἴτημα, διεργ ἀντίκειται εἰς τὴν σχετικότητα τοῦ χρίσμου. Ο τελικὸς σκοπὸς τῆς πραγμάτως εἶναι ή Ιδέα τῆς πράξεως.

Αντέδην τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς Ιδέας, τὸν μάνιον δοτικόν εἶναι, ἀντιχειρίσεντας κοινόμενος, ἐν τῇ οδού του, σκοπός, δύναται, διπλῶς καὶ κάθε ἄλλον, νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ διτιλέξῃται ἡ αυγεῖδηπος, ὡς τελικὸν σημεῖον, εἰ; Ο δέον νὰ κατευθύνωνται οἱ σκοποὶ τῶν ποιῆσεών της.

§ 7. Ἀλλ' οὐδέποτε, ὡς ἀπόλυτος εἶναι καὶ ἀπιγματοποίητος· δὲν δύναται ἐποιεῖν τὰς τεθῆντας σκοπός, οὐδὲ τὴν ἔννοιαν τίθεται πᾶς συγκεκριμένος σκοπός, ὡς σημεῖον, περὶ τὸ δικαῖον, κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος θὰ ερθεῖσι οὐ πρᾶξι. (Ο) ἀνθρώπος θὰ μένῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὸν κόσμον τῆς σχετικῆς πραγματικότητος καὶ θὰ βιδίζῃ πάντα τε ἀπὸ σχετικοῦ καὶ συγκεκριμένου σκοποῦ εἰς ἔτερου διμορφῆς σκοπόν. Ἀλλὰ μηδὲ τοιαῦτην ἔννοιαν δὲν εἶναι μὴ βιβεῖσθαι σκοπὸς μέντοι οὐδέποτε.

1) "Οτι η διατήρηση της Κομης και η διανυκτερεύση συνήθως
δράζονται σε απόδικους σχολικούς προβλημάτων που της έργωνται στην περιοχή της φιλο-
σοφίας, δέν είναι τοπικούς, δέν δίνεται για μακρινούς ή γενικούς εύροτερους.
Τέλος Να το χρησιμοποιηθεί (1920) σελ. 41 κ.ε. και Κ. Ταΐτας σε
κοινωνική φιλοσοφία του Καντ σε 'Αρχ. Φιλ., και Θεοφ. Βατ. Έτος 1921, σ. 120.

‘Η ἐκλογὴ τῆς ἰδέας ἐν τῇ θέσει τοῦ σκοποῦ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι
ἡ συνείδησις μεταξὺ τῶν συγκεκριμένων σκοπῶν, οἵτινες προσφέρονται
αὐτῇ ὑπὸ τῶν πραγμάτων, δύναται νὰ ἐπιλέξῃται, ἐκεῖνον δὲ διότις
κεῖται ἐπὶ τῆς κατευθύνσεως τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν ἰδέαν, ἐκεῖνον
ὅτις εἶναι τὸ πρόσφρον μέσον τῆς πραγματοποίησεως τῆς ἰδέας.
‘Οταν δημος λέγομεν, χάριν εὐχερίας, διὰ ἐκλέγομεν μέσον πραγ-
ματοποίησεως τῆς ἰδέας, εἶναι εὐνόητον ὅτι δὲν φανταζόμεθα τὴν
ἰδέαν ὡς κάτι τὸ αὐτὸν καθ’ εαυτὸν πραγματοποιούμενον. ‘Η πρᾶξις βαδί-
ζουσικ ἀπὸ συγκεκριμένου βίσ τετρον τοιοῦτον σκοπόν, ἐν τῇ πορείᾳ τῆς
ταύτης θέτει τὸν ἀπόλυτον σκοπὸν τῆς ἰδέας ὡς κατευθυντήριον
ἀρχῆν τηντιν. καὶ διάκις πράττεται διὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν
ἀρχὴν τηντιν, τὸ πραττόμενον χαρακτηρίζεται ὡς μέσον πραγματο-
ποίησεως τῆς ἰδέας. Διὰ τῆς ἰδέας διθεν δύναται ἡ πράττουσα συνεί-
δησις νὰ δρίσῃ ποῖον τὸ ἐκάστοτε προσφορώτερον μέσον, μὲ τὸ διότιον
κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος θὰ ἐπιτύχῃ σκοπόν, δοτις καὶ αὐτὸς
ἀποτελεῖ τὸ νέον προσφορώτερον μέσον τῆς ἰδέας.¹⁾ ‘Η ἰδέα δρεῖει τὸ
πῶς πρέπει τὰ συγκεκριμένα μέσα ἢ ἀλλως οἱ ἐνδιάμεσοι σκοποὶ νὰ
τίθενται, διὰ νὰ εἶναι ἐπὶ τῆς τροχιᾶς τῆς ἀγούσης εἰς αὐτὴν ταύτην
τὴν ἰδέαν ὡς τὸν τελικὸν σκοπόν πάσης πράξεως.

‘Η θλευθερία ἐν τῇ θέσει τοῦ σκοποῦ συνίσταται διθεν εἰς τὸ ὅτι
ἐκτὸς τῶν σκοπῶν, οἵτινες ἔχουν ὡς περιεχόμενον παραστάσεις ἐκ
τῶν αἰσθήσεων δεδομένας, ὑπάρχει καὶ δ σκοπὸς τῆς ἰδέας, ἣς τὸ πε-
ριεχόμενόν, μὴ ὅν ἐκ τῶν αἰσθήσεων δεδόμενον, δὲν συνδέεται πρὸς
διὰ προηγήθη κιεῖτον οἰανδήποτε ἀναγκαιότητα, ἀλλ’ ἀντιθέτως συν-
δέεται πρὸς τὴν ἰδέαν καὶ εἶναι ἐπομένως σκοπὸς ἐκπορευόμενος ἐκ
τοῦ λόγου, τοῦ καὶ ἐν τῷ πράττοντι ὑποκειμένῳ ἐνυπάρχοντος. ‘Ο
σκοπὸς οὗτος, ἀφ’ ἣς τεθῆ ὡς τελικὸς καὶ γενικὸς σκοπὸς τῆς πρά-
ξεως, γίνεται καὶ τὸ ἡρόιον τῶν συγκεκριμένων σκοπῶν, τῶν ἀποτε-
λούντων τὰ ὑπὸ τὴν φημεῖσαν ἔννοιαν δυνατὰ μέσα πραγματοποίη-
σεως τῆς ἰδέας καὶ πρὸς ἐπίτευξιν πλέον τοῦ συγκεκριμένου τούτου
σκοποῦ ἐκλέγεται ὡς μέσον ἐκεῖνο, διότε κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότη-
τος διδηγεῖ εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ συγκεκριμένου σκοποῦ. Οὕτω ἐξηγεῖται

¹⁾ Naturp., Sozialpädagogik (1920) σελ. 88.

τὸ διὰ τὴν θέσις σκοποῦ, ὡς νοητοῦ, εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς ἀναγκαιότητος τῆς αἰτίας, οὐχὶ δμως καὶ τὴν γένεσιν ἐν χρόνῳ τοῦ μέσου τοῦ ἄγοντος εἰς τὸν σκοπόν.

Πάντως ἐφ' ἣς πτυχήν τῆς θέσης σκοποῦ κατέστη ξύτημα καὶ οὗτος βάσει κατὰ λόγον διδομένης ίδεις, η δυνατότης τῆς θέσεως σκοποῦ ἀναγκεῖται εἰς ζήτημα δυνατότητος ἀξιολογικῆς κυριεως, εἰς ζήτημα ἔλευθερίας τῆς σκέψης καὶ δὲν δύνεται γὰρ παύσῃ ὑπάρχουσα παρὰ μόνον μηδὲ μὲτην ἔλευθερίαν τῆς σκέψης, τοῦτο διπέρ τὴν σκέψης δὲν δύνεται γὰρ δικολογήσῃ εἴμι τὸν τυράννον εἰς ἕαυτήν.

§ 8. Ἀλλὰ η ίδεις δὲν κατεδίχθη μόνον ταῦτα η μοχὴ διὸ τὴς καθίσταται δύναται η ἔκλογή, οὐ ἔλευθερίας προσδιορισμὸς τοῦ σκοποῦ τῆς προέξεως, η ίδεια μοχῆς καὶ ποῖοι ποέντει γὰρ εἶναι οἱ σκοποί, η καταύθιστης τῆς προέξεως. Αιστεὶ δ σκοπὸς τῆς ίδειας εἶναι ἀπόλυτος, εἶναι τὸ ἀπόλυτον δέον, εἶναι διότι οὐδὲ σκοπός.

Η δριθή προέξει εἶναι κατὰ ταῦτα ἔκεινη, η μοχὴ διγειτεὶς τοὺς τελευτικούς σκοπούς, εἰς τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς καὶ τὸν αὐτοὺς τοῦ συνεδότος, εἰς τὰς ίδειας. Αἰσιότεροι τέτοις πρᾶξεις προστέγγισιν τῶν ίδεων, διείσδυσις τοῦ νοῦ, ὡς τῆς ἐνάρτητος τῶν ίδεων, εἰς δλῆγη τὴν ζωήν, αὐτὸδ εἶναι τὸ τέρμα τῆς δριθῆς προέξεως. Ἀλλὰ οἰκοδύποτε καὶ διὸ εἶναι δ τρόπος τοῦ διαφορισμοῦ αὐτοῦ, εἴτε οἰκοδύποτε πλευρᾶς καὶ διὸ συντελεῖται οὕτος, πάντοτε βάσις αὐτοῦ μάντις η ἔλευθερία, ητις ἐνουρχοῦται εἰς τὴν ἔπιλογήν του δριθοῦ. Πάντα δριθή προέξεις εἶναι προέξεις καθ' οὐν ἔλευθέρα συνείδησις ἔπιλέγεται τὸ δριθόν. Ήλευθερία τῆς προέξεως εἶναι δριθή μόνον η ἀνεξιστημένη κατὰ τὴν ἔπιλογήν του σκοποῦ, ἀλλὰ η δριθότης τῆς ἔπιλογῆς. Τὸ δριθόν εἶναι τὸ ἔλευθερον. Ἀλλὰ τὸ δριθόν εἶναι η ίδεια καὶ πᾶσα ίδεια, ἐφ' οἷον τὴν σκεπτόμενα ὡς δοχὴν προέξεως, εἶναι ἐν τῷ βιβλιούργῳ οὐσίᾳ τῆς ἔλευθερίας.

Τὸ δριθή δθεν προέξεις προστοιέται ἐν πρώτοις δυνατότηται ἔπιλογῆς του δριθοῦ, ἀνεξιστημένην ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα ἐν τῇ θέσει του τελικοῦ σκοποῦ τῆς προέξεως. Ἀλλὰ αὐτὸδ δὲν ἀρχεῖ. Προσηποτέθεται καὶ η σκέψης, διτι δὲν ἀπόλυτος σκοπός εἶναι δ μόνος σκοπός δυτικευτικοῦ κίρδους καὶ η σκέψης διτι αὐτὸς δ μοῖς δὲν εἶναι σκοπός διὰ κάτι ἄλλο, ἀλλὰ αὐτὸς καθ' αὐτὸν τέρμα τῆς σκέψης τῆς προ-

κτικής συνειδήσεως, είναι κάτι. ἀξιον, είναι δέ ο ν και πρέπει νὰ είναι ἀρχὴ πάσης πράξεως. Προϋποτίθενται συνεπῶς ή δυνατότης και ή ἀξιότης τῆς κατ' ίδεαν πράξεως. Καὶ τῷ ὅντι ή πρᾶξις ἐφ' ὃσον δύναται νὰ είναι διόρθη πρέπει και νὰ τὸ εἶναι είναι ή πρᾶξις γενικῶς κάτι ἀπολύτως ἀξιον διότι είναι πραγματοποίησις τῆς ίδεας τῆς ἔλευθερίας, αὐτῆς τῆς ἀπολύτου ἀρχῆς τοῦ νοῦ. Ὁ πρακτικὸς νόμος είναι δι νόμος τῆς ἔλευθερίας, δι νόμος διπιβάλλων τήν, διν ἀνατροφῆς πρὸς τὸν ἀπόλυτον σκοπόν, διαμόρφωσιν τῆς ἔκλογῆς τῶν συγχρόμενων σκοπῶν τῶν καθ' ἔκαστον πράξεων.

§ 9. ΙΙΩδες διοκλήρωσιν διμος τῶν ἀνωτέρω ή ἔννοια τῆς ἔλευθερίας διεῖται ἔσωτερικοῦ τινος προσδιορισμοῦ, δινευ τοῦ δποίου παραμένει μεντί. Ἀναζητοῦμεν τὴν ἔλευθερίαν τῆς πράξεως. Ἡ πρᾶξις είναι μόνον τότε διόρθη και ἔλευθερα δταν είναι πραγματοποίησις τῆς ίδεας, τιμέστι πραγματοποίησις ἐπιταγῆς τοῦ νοῦ και δχι δταν είναι πραγματοποίησις ἀλλων τυχαίων ἐπιταγῶν, αἴτινες διαφορόπως δύνανται νὰ ἐκενεργοῦν ἐπὶ τοῦ συνειδότος. Τὸ ἀγαθὸν και ἀξιον, τὸ τυχαίως διὰ πράξεως τινος συντελεσθὲν είναι ἀσχετον πρὸς τὴν ἀληθῆ τῆς πράξεως φύσιν, ὃσον και δν δργανον τοῦ ἀγαθοῦ τούτου φαίνεται νὰ είναι ή φυσιολογική και ψυχολογική ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὃσον ἀναζητοῦμεν τὴν ἀξιαν τῆς πράξεως αὐτῆς καθ' αὐτήν, ταύτην θὰ εὑρωμεν ἀναποσπάστως συνδεδεμένην πρὸς τὴν ἀξιότητα τοῦ πράττοντος ὑποκειμένου. Καὶ ή ἀξιότης αὐτη ὑπάρχει δταν ή ίδεα, ὡς ίδεα τοῦ ὑποκειμένου, πρὸς ḥν τιμέστι τὸ ὑποκειμενον στρέφεται συνειδητῶς, δταν δ νοῦς, ὡς νοῦς, οῦ τὸ πράττοντον ὑποκειμενον είναι φορεὺς και δι' οῦ γίνεται τὸ πρῶτον ἀξιον τὸ ὑποκειμενον, τιμέστι προσωπικότης, δταν νοῦς και ίδεα γίνουν ή ἀρχὴ τῆς πράξεως και δὴ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ σκοποῦ. Τότε μόνον ἔχει ἀξιαν ή πρᾶξις και δι' αὐτῆς τὸ πράττον ὑποκειμενον, δταν ή ἀρχὴ τοῦ νοῦ γίνεται ἀρχὴ τῆς πράξεως ἀλλὰ πρὸς τοῦτο είναι ἀνάγκη ή ἀρχὴ αὐτη τοῦ νοῦ και τῆς πράξεως νὰ γίνη και ἀρχὴ τοῦ πράττοντος ὑποκειμενον. Ἐὰν ἔλειπε τὸ τελευταῖον, τότε δὲν θὰ ἐπρόκειτο περὶ πράξεως, ἀλλὰ περὶ συμβάντος ἔξωτερικοῦ.

Κατὰ ταῦτα ή διόρθη και ἀξια πρᾶξις προϋποθέτει ὑποκειμενον διερ, διὰ τοῦ νοῦ, οὗτος είναι φορεὺς, θέτει αὐτό, ἀνεξαρτήτως

οῖστονδήποτε ἐξωτερικῶν ἐπηρεασμῶν, τὴν ἀρχὴν τὴν καθορίζουσαν τὴν πρᾶξιν. Ήπειρα μὴ νοητὴν ἀρχὴν προίκεως, πᾶς μὴ νοητὸς σκοπός, εἶναι παράστασις αἰσθητῆς καὶ ὡς τουτέτη ἔχει τὰς ἀλλεπαλλήλους της αἰτίας εἰς τὴν ἀδιέπεπτον ἀλυπιν τοῦ πιφελεθόντος. Μόνον μία νοητὴ ἀρχὴ ἀνήκει εἰς τὸν ὑποκειμενον. Μόνον μία ἀρχὴ νοητή, δηλαδὴ ἐκ τοῦ ρώμην προγένετος δὲν συνδέεται αἰτιολογικῶς ποὺς δια προηγεῖται. **Κινδυνεύει** τῶν επειναύον ταύτων, εἴρηται ἡ ἀντικειμενικὴ ἀκείνη ἀρχή. Ήταν εἶναι δὲ ὅρθιός σκοπός, δὲ ἀξιος ἀπολύτως, δηλαδὴ **ἡ ίδεα τῆς πράξεως**. Κατ' ἀνάγκην τοιούτην ἡ ἀξία προσέκειται προγήν **ἔχει τὴν ἓν τῷ ὑποκειμένῳ τῆς πράξεως λόγον**. Λαὶ νὰ πράξῃ τὸ ὑποκειμένον **ὅρθιός**, πυντεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς πράξεως νὰ εὑρίσκεται ἐν ἑαυτῷ τοῦτο δὲ εἶναι δυνατὸν μάγιν διαν αὕτη εἶναι δὲν αὐτῷ λόγος. Τότε τὸ **άτομον**, ἀλεύθερον ἀπὸ δια προηγεῖται καὶ ἀπὸ δια προιβάλλει, θέτει μόνον του τοὺς νόμους, οἵτινες τὸν διέκουσαν. Εἶναι αὐτόνομον. **Ο δρός τῆς ἀξίας τῆς ἀλεύθερας πράξεως εἶναι ἡ αὐτονομία.** Λαὶ το νομίζει εἶναι ἡ ὑποκειμενικὴ ἄψις τῆς ἀλεύθερος.)

II. Ἡ κοινωνικὴ πρᾶξις.

§ 10. Τῆς θεωρίας τῆς πράξεως ἔργον εἶναι νὰ καθορίσῃ τὴν δοθήν ἀρχὴν τῆς πράξεως καὶ θέτει ταύτης νὰ δοθοῦ τὰς ἀπολύτως καὶ σχετικῶς ἀναγκαῖα μέσα, ἵστιν δύνανται νὰ θεωρηθῶσι βιβλονταὶ τῆς ὑπὸ αὐτῆς καθορισθεῖσαι τροχιδεῖς.

Μεταξὺ τῶν δυνατῶν μορφῶν πράξεως, ἡ κοινωνικὴ μορφὴ ἀποτελεῖ τὸ ἀπολύτως ἀναγκαῖον μέσον πραγματοποιήσεως τῆς ίδεας τῆς ἀλεύθερος, ὅχι δικαὶο τὴν ἔννοιαν διει μόνον αἱ κοινωνικαὶ πράξεις δύνανται νὰ εἶναι ἀλεύθεραι, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν διει μόνον δὲν κοινωνίᾳ ζῶν ἀνθρώποις δύνανται νὰ ἀπετελῇ πράξεις ἀλεύθερης. Ήπειρα πρᾶξις κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, κοινωνική τε καὶ μή, δύναται νὰ εἶναι ἀλεύθερη καὶ πρέπει νὰ εἶναι, διότι νοοῦγχα μὲν μὴ κοινωνικὴ ἀλεύθερη πράξεις, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην δὲν προγένετον ἀπὸ τὴν αυτε-

1) Περὶ πάντων τῶν ἀνωτέρων εἰδικώτερων ἰδει Κ. Ταμεσού, Ἐνθετική, σελ. 405.

δησιν κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. "Ἄνθρωπος ἔκτὸς τῆς κοινωνίας· δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ως ἔλλογον ὅν, ως ἐνέχον τὴν δυνατότητα τῆς ἐλευθερίας πράξεως. Διότι ἡ δυνατότης αὐτῇ ἔχει ως ἀφετηρίαν τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν προκαλουμένην ἐκ τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀλληλεπιδράσεως. Ἡ δὲ ἀνύψωσις αὐτῇ, εἶναι ἀνύψωσις πρὸς τὴν ἰδέαν.

Καθ' ὃσον εἶναι τοιαύτη ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται ἵστορια. Ἡ ιστορία, ὡς πέραν τῆς ἀναγκαιότητος ζωῆς, δημιουργικὴ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν κοινωνικὴν ζωήν. Ἡ δυνατικὴ μορφὴ τῆς κοινωνίας εἶναι ιστορία καὶ ιστορία εἶναι ιστορία τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας. Ταῦτα ἀνησυγχέν λέγοντες διὰ τὴν κοινωνικὴν πράξιν εἶναι τὸ ἀναγκαῖον πρόσφιρον μέσον πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐλευθερίας.

§ 11. "Αλλ" ἐὰν ἔκτὸς τῆς κοινωνίας ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀδιανόητος, τοῦτο ἡὲν σημαίνει δτὶς ὅπου κοινωνία, ἐκεῖ καὶ ἐλευθερία. Ἡ κοινωνία εἶναι κατάστασις δεκτικὴ ἀπείρου ἀξιολογικῆς διαβαθμίσεως, κοινομένη ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς ἴδεας τῆς κοινωνίας, δηλαδὴ τῆς κοινωνίας τῆς συνιστωμένης ἐκ μόνον ἀπολύτως ἐλευθέρων πράξεων. Δὲν ἀρκεῖ νὰ λεχθῇ δτὶς πρέπει νὰ ὑπάρχῃ κοινωνικὴ ζωὴ, διότι πρέπει νὰ ὑπάρχει κοινωνικὴ ζωὴ ὥστε μένης ποιότητος, θετικῶς ἐλευθέρα καὶ δρυός.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ ἐν τοιαύτῃ θετικῇ διαφορᾷ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας τελοῦσα γίνεται ἡ θικότης. Καὶ ἡ ἔναντι ἐτέρου ἀνθρώπου ἐλευθέρα δρυός πράξιν λέγεται ἡθικὴ πράξις. Ἡ δρυός, ἡ ἐλευθέρα πχέπις ἀνθρώπου πρὸς ἀνθρώπον ἀποτελεῖ τὸ ἡθικὸν πρόβλημα. Τὸ ἡθικὸν πρόβλημα εἶναι ἡ ἀξιολογικὴ ὅψις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Τὴν δρυότην κοινωνικὴν πράξιν, ἡ διὰ νὰ διμιλήσωμεν μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν, τὴν δρυότητα τῆς πράξεως καὶ δ' ὅσον εἶναι κοινωνική, δρίζει ἡ ἡθική. "Ωστε ἡ κοινωνικὴ πράξις, ως ἀποκλειστικὴ δυνατότης τῆς ἡθικῆς πράξεως εἶναι ἀναγκαῖον πρόσφιρον μέσον τοῦ σκοποῦ τῆς ἐλευθερίας.

§ 12. "Ἐλέχθη ἦδη ὅτι δρυός πράξις εἶναι ἡ δημιουργικὴ οὖσια-πτικῆς ἐλευθερίας, δηλαδὴ ἀγαθῶν ἐνσαρκούντων τὴν ἐλευθερίαν ταῦτην. Τότε ἡ κοινωνικὴ ζωὴ συμβάλλει πλήρως, εἰς τὴν δημιουργίαν-

τοιούτων ἀγαθῶν, τότε ἀνταποχόνεται εἰς τὴν οὐσίαν της, δταν ἡ σχέσις ὀτόμου πρὸς ὄτομον διαπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὅτι κάτις ὑποκείμενον πρᾶξεως πρέπει νὰ θεωρῆται ἀπὸ τὰ ἄλλα ὃς ἀφετηρία δημιουργικῶν πρᾶξεων καὶ ὅχι μόνον νὰ μὴ θίγεται, ἀλλὰ καὶ νὰ τονοῦται ἐν τῇ τοιαύτῃ δημιουργικότητι. Τὸ ὑποκείμενον ἀγαθὸν λέγεται πρόσωπο καθότης.¹ Ἐκπιστον ὄτομον πρέπει νὰ θογιάζεται διὰ τὴν δημιουργίαν ἀγεθῶν εἴτε ἐν τῇ προσωπικότητι οὗτοῦ, εἴτε ἐν τῇ τῶν ἄλλων. Φυσικὴ τούτων συνακολουθία είναι ἡ ἀναγνώρισις διὰ πᾶν μετακείμενον δπευ οὐχεὶς τὴν ικανότητα τῆς ἀπιλογῆς ἐν τῇ θέσει τοῦ σκοποῦ, δηλαδὴ τῆς διψῆς καὶ ἀλευθέρως πρᾶξεως, είναι φριρεὺς τῶν ιδίων πρὸς τὰν ἄλλο ὑποκείμενον ἀξιολογικὸν δυνατοτήτων καὶ δι' αὐτοῦ τὸν λόγον ἀξίζει τὸν αὐτόν μηδὲ γενικοῦ ἄλλου.

§ 13. Τὸ ἀξιον τῆς πρᾶξεως είναι συναφιασμένην πρὸς πτοιχεῖον τὸν οὗτον ὑπάρχει παντοῦ δπου ὑπάρχει δυνατότης διψῆς πρᾶξεως, παντοῦ δπου ἀρχὴ πρᾶξεως δύναται νὰ γένῃ δι νοῦς. Λε² αὐτὸν καὶ λέγεται διτι ἀρχὴ τῆς διψῆς, δηλαδὴ τῆς ἡθικῆς πρᾶξεως είναι νόμος ἀντικειμενικός, Ισχύον δι' ὅλους τοὺς κατὰ λόγον, κατὰ νοῦν διναμένους νὰ πρᾶξουν, δηλαδὴ δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ χαρωκηθεῖται διὰ τοῦτο ὡς ἡθικὴ ἡ πρᾶξε, ἡς ἡ ἀρχὴ δύναται νὰ γένῃ ἀντικειμενικὸς γενικὸς κοινωνικὸς νόμος, διάτι μόνον δι νοῦς είναι κατὰ γενικὸν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ μόνον ἐκ τῆς γενικότητος τοῦ νοῦ στηργίζεται καὶ ἡ γενικότης τοῦ ἡθικοῦ νόμου.

§ 14. Ἀλλὰ διαβασμὸς τῆς προσωπικότητος, παντοῦ δπου τοιαύτη ὑπάρχει, δὲν ἔξειντεται εἰς ἀπλῆν πιθητικὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἄλλου ὡς φρορέως ἀξιολογικῶν δυνατοτήτων. Ο πειθαρίδες αὐτὸς ὑπάρχει, ὡς κοινωνικὴ ἀξία, διὰ τὴν ἀνάτασιν τοῦ πράξτοντος πρὸς τὴν ίδεαν, πρὸς τὴν δημιουργικὴν ἀγεθῶν ζωῆν ὑπάρχει ὡς μέσον πραγματοποιήσεως ἀξιῶν. Καὶ ναὶ μὲν ἡ πραγματοποίησις αἵτη ἐν τῇ κοινωνικῇ ζωῇ ἔχει ὡς πρῶτον βῆμα τὴν ἀναγνώρισιν τῆς προσωπικότητος, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πρᾶξεως ικανότητος τῆς προσωπικότητος αὐτῆς, τὸν κύκλον ἐν φ δύναται νὰ πράξῃ ἀλευθέρως, δηλαδὴ διψῆς καὶ ἀπαξίως, ἀλλὰ αὐτὸν είναι μόνον τὸ πρῶτον βῆμα. Πέραν τῆς ἀναγγωγήσεως αὐτῆς ἔργον παντὸς κατὰ λόγον ζῶντος ὑποκείμενου είναι ἡ ἀμοιβαία παροχὴ δυνάμεων διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἀγαθῶν, διὰ

τὴν πραγματοποίησιν τῆς προσωπικότητος ἐνδεκάστου· καὶ αὐτὴν εἶναι ἡ ἐνεργητικὴ πλευρὰ τοῦ σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος. Οὕτω δταν δὲ ἐνεργητικὸς σεβασμὸς συνάπτει προσωπικότητας ἀνίσου ώριμότητος λόγου, ἡ τοιαύτη σχέσις καθίσταται διπλὴ σχέσις παιδείας, τουτέστι σχέσις τῆς μίδιαμορφώτου προσωπικότητος πρὸς τὸν ώριμον λόγον καὶ ἀντιθέτως. Ὁσάκις πάλιν ἡ πρὸς ἓγ γ συναπτόμεθα προσωπικότητος εἶναι Ιποδύναμος, ἔχει δηλαδὴ καὶ αὐτὴ ἔτοιμα ἥδη τὰ μέσα ἑλλάγον προϊστεῖται, δηλαδὴ ἐλευθέριας πράξεως, ἡ σχέσις τοῦ ἐνεργητικοῦ σεβασμοῦ εἶναι σχέσις φιλίας.

§ 15. *ΙΙ* ἐλευθέρα κοινωνικὴ πρᾶξις, ἡ ἡθικὴ πρᾶξις, εἶναι καὶ σκιαπόρις, διότι σκοπὸς ἀπόλυτος εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἡ ἐνσαρκουμένη εἰς τὸν ἕψις τῆς πρακτούσης προσωπικότητος, ἀλλὰ εἶναι καὶ μέσον τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιῶν, αἱ διοῖαι πηγάδουν ἐκ τῆς ὑποκειμενικῆς ζωῆς τῆς προσωπικότητος. ἀλλὰ ἔχουν ὑπαρξεῖν ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποκειμενικῆς αὐτῆς ζωῆς. Οὕτω ἐν ἔργον τέχνης, μία ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια ἔχουν ἔξι ταντὸς ὑποκειμενού ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ἡ προσωπικότης, ἡ ἀρτίωσις δηλ. τοῦ ὑποκειμένου ἀποτελεῖ ἀναγκαῖαν προϋπόθεσιν, διότι μόνον αὐτὴ τὰ δημιουργεῖ, μόνον αὐτὴ τὰ ἀναδημιουργεῖ διὰ τῆς αἰσθητικῆς των θέας καὶ διὰ τῆς ἑλλάγον συλλήψεώς των. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη διοκλήρωσις τῆς προσωπικότητος ἔχει προϋπόθεσιν ἀφ' ἐνδεκάστου περιορισμὸν τῶν ὑλικῶν προπομμάτων εἰς τὸ ἐλάχιστον, εἰς τρόπον ὃστε μίδιασπαστος νὰ χωρῇ ἡ δημιουργικὴ ἐνεργητικότης τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἔργα τοῦ πνεύματος καὶ ἀφ' ἐτέρου τὴν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἀμιλλαν, τὸν ἀνταγωνισμόν,¹⁾ ὀποτελοῦντα τὸ ἀποφασιστικὸν κίνητρον τῶν μεγαλυτέρων τοῦ ἀνθρώπου προσπαθειῶν, ἀμιλλαν δύναμις ἦτις διώκει τὴν νίκην, οὐχὶ καταβάλλουσα ἀλλὰ ὑπερβάλλουσα τὸν συναγωνιστήν, οὕτως ὃστε τῆς νίκης ἀντικειμενικὸς καρπὸς νὰ μὴν εἶναι ἡ ἀναχαίτισις, ἀλλὰ ἡ ὑπερέντασις τῆς δημιουργικότητος. Διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῶν φυσικῶν προπομμάτων πρώτη προϋπόθεσις εἶναι ἡ ὠργανωμένη συμβίωσις τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πρόκλησιν τῆς ἀμιλλῆς

¹⁾ Kant, Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht (vierter Satz) ἔκδ. Ἀκαδ. σελ. 20.

καὶ διὰ τὴν γόνιμον κατεύθυνσιν αὐτῆς ἡ ὀργανωμένη κοινωνική συμβίωσις εἶναι ἀπαραίτητος προσπάθειας.

Χρειάζεται τῆς ὄλοτητος ἡ ἐνέργεια διὰ τὴν ἀποτροπὴν τῶν φυσικῶν ἔμποδῶν καὶ χρειάζεται ἐνέργεια συνδυασμένη δλῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν διευθυνομένη μὲν ἐντὸς τοῦ οἰκουμένης δυνάμεως. Χρειάζεται, διὰ τὰ φθάση τῆς τὴν πλήθην αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἡ ἀτομικὴ δημιουργικής, καὶ τοῦτο εἶναι ἀρτίωσις τῆς προσωπικότητος, ἡ προκαλοῦσα αὐτὴν ἀμιλλα τῶν ἄλλων νὰ μὴ ἐμποδίζῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ ἀτόμου, εἰς τὰς κατεύθυνσις εἰ; Ή; αὕτη δύναται καὶ πρέπει νὰ ἐκδηλωθῇ. Χρειάζεται ταυτέστι νὰ ἀποτραπεῖν τὰς ἀξιοτεροικὰς καλύμματα τῆς ἐκδηλώσιας τῆς προσωπικότητος, ἐφ' ὅπου προέρχονται εἴτε μὲν τὴν φύσιν, εἴτε μὲν τῶν ἄλλους ἀνθρώπων. Χρειάζεται διπλῷ νέῳ οὐσίᾳ τοῦ μεγίστου τῶν φυσικῶν ἔχθρῶν τοῦ χρόνου, διὰ τῆς συνεχίστως τοῦ βίου, ἵνα καὶ αὕτη σφραστικῆς κοινωνικήν συμβίωσιν καὶ ὀργανώνην τείξει μὲν ὀργανώνην κατανομήν τῶν ἔργων. 'Ο χρόνος δημιωρεῖ δὲν εἶναι μόνον διάγιατος τῆς φυσικῆς ἄλλα καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἔχθρος' διέπει διακρίτει, διὰ τῆς διακοπῆς τῆς ζωῆς τοῦ δημιουργοῦ, τὴν ἐν τῇ συνειδήσει του αντελευθερίαν κατείκειν πνευματικῶν καὶ ἡθικῶν ἀγιτῶν, τὰ διποῖς αἵτη μετ' αὐτοῦ ανεπιβλλούσι, κατὰ τὸν γόμον τοῦ χρόνου. 'Άλλ' εἰς τὸν γόμον τοῦτον ἀντιπαρετίθεται δὲν νόμος τῆς ἐν τῇ ὀργανωμένῃ κοινωνίᾳ παρδείᾳ, δι' ἣς οὐ δημιουργοῖ τοῦ παραθίνοτος μεταγγίζονται εἰς τοὺς ἐπιγενομένους, διετείχισται δὲν ἔγονον κεφαλίταιον, ἄλλα ὡς διάγραμματα καλλιεργητικῆς τῶν φυχῶν, διέπει μόνον κατὰ τοῦτο εἶναι ἀποκοινωτική καὶ μεταβιβίζεται τὰ πνευματικὰ ἀγαθά. Εἶναι διότι ἡ κοινωνική συμβίωσις μέσον πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς προσωπικότητος, διέπει μόνον δὲν αὐτῇ εἶναι νοητὸν τὴν γέγονδε τῆς παρθείας, ὅπερ ἀποτελεῖ μέντον τῆς ἡθικῆς οὐρανίως.'

III. Ἡ πρᾶξις δικαίου.

§ 16. Καὶ θὰ ἔδονται μόνιν νὰ νοηθῇ τοιτέρη κοινωνική συμβίωσις, πληροῦσσα τάνεις τοὺς προπούνες, δι' οὓς πρέπει αὕτη νὰ ὑπάρχῃ καὶ διεπομένη ἀπὸ τὴν ἐντὸς τοῦ νοῦ, ὡς αὕτη ἐντὸς ὑπείχεται εἰς ἀπάντης τὰς ἀτομικὰς συνειδήσατε τῶν ἐλλόγων ὅντων,